

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет економіки та управління
Кафедра фінансів

Софія Теслюк

ФАНДРАЙЗИНГ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТІВ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ВИКОНАННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Луцьк – 2022

УДК 336.563.1(072)
Т 36

Рекомендовано до опублікування науково-методичною радою Волинського національного університету імені Лесі Українки

(протокол № від _____ 2022 р.).

Рецензенти:

Грудзевич Ю.І. – к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування Волинського національного університету імені Лесі Українки

Дзямуч М. І. – к.е.н., доцент кафедри економіки Луцького національного технічного університету

Теслюк С. А.

Т 36 Фандрайзинг та реалізація проєктів: методичні вказівки до практичних занять та виконання самостійної роботи (електронне видання). Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 53 с.

Навчально-методичне видання розроблене з метою надання допомоги студентам в організації роботи по підготовці до практичних занять. Методичні рекомендації містять перелік питань, які виносяться для обговорення на практичних заняттях, методичні рекомендації до проведення практичних занять, задачі, тестові завдання для поточного контролю та рекомендовану літературу.

Рекомендовано для магістрів спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

УДК 336.563.1(072)

© Теслюк С. А., 2022

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Структура навчальної дисципліни «Фандрайзинг та реалізація проєктів».....	7
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1. Сутність, принципи та основні поняття фандрайзингу	8
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2. Стан та перспективи розвитку фандрайзингу	12
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3. Фандрайзингова діяльність та форми її підтримки.....	16
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4. Особливості діяльності фондів та грантових програм	20
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5. Планування та вибір стратегії фандрайзингової діяльності	24
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6. Методичні засади розробки інвестиційних проєктів у рамках фандрайзингу.....	28
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7. Особливості складання та реалізації бюджету проєкту.	30
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8 Значення фандрайзингу під час війни.....	34
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	39
ДОДАТКИ	42

ВСТУП

Дисципліна «Фандрайзинг та реалізація проєктів» належить до переліку вибіркових дисциплін циклу загальної підготовки магістра за освітньо-професійною програмою «Фінанси і кредит» та спрямована на набуття знань про організацію фандрайзингової діяльності та набуття практичних навичок щодо розробки та реалізації проєктів у рамках фандрайзингу.

До дисциплін, вивчення яких передуює дисципліні, належать: «Публічні фінанси», «Місцеві фінанси», «Фінанси», «Банківська система», «Гроші і кредит». Знання, отримані в процесі вивчення дисципліни, можуть бути використані під час написання випускної кваліфікаційної роботи.

Метою навчальної дисципліни є формування теоретичних знань та практичних навичок щодо процесу залучення ресурсів на реалізацію проєктів, вироблення умінь відшукувати, обробляти, систематизувати та аналізувати інформацію, необхідну для вирішення професійних та наукових завдань у сфері публічних фінансів

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Фандрайзинг в та реалізація проєктів» є:

- ознайомлення із теоретичними основами фандрайзингу, його правовою базою та базовими принципами реалізації;
- визначення найбільш простих та зручних шляхів досягнення поставлених цілей, за рахунок залучення ресурсів на реалізацію проєкту;
- засвоєння знань про особливості організації фандрайзингової кампанії, її планування, реалізацію та оцінювання ефективності;
- оволодіння знаннями про етапи та інструменти складання проєкту, підготовки проєктної заявки, бюджету проєкту та звітності про його виконання;
- розуміння особливостей процесу залучення коштів для фінансування проєктів за допомогою інструментів фандрайзингу, процедури розробки стратегії фандрайзингу.

Після завершення вивчення дисципліни студенти **зможуть**:

- знаходити грантові конкурси, здійснювати оцінку умов отримання фінансування;
- розробляти власний проєкту, оцінювати наявні та необхідні ресурсів, ризики проєкту;
- скласти заявки на отримання фінансування;

- застосувати наукові методів проведення аналізу та оцінювання реалізованого проєкту, визначати перспективи його продовження;
- здійснювати аналіз та моніторинг реалізованого проєкту та окреслити його функціонування у перспективі;
- проводити оцінку результатів фандрайзингової кампанії.

Вивчення дисципліни «Фандрайзинг та реалізація проєктів» студентами спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» сприяє набуття ними таких компетентностей, передбачених галузевим стандартом вищої освіти, як:

1. Загальні компетентності:

- ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК3. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- ЗК4. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК5. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- ЗК6. Навички міжособистісної взаємодії.
- ЗК7. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

2. Спеціальні (фахові) компетентності:

СК1. Здатність використовувати фундаментальні закономірності розвитку фінансів, банківської справи та страхування у поєднанні з дослідницькими і управлінськими інструментами для здійснення професійної та наукової діяльності.

СК3. Здатність застосовувати управлінські навички у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

СК4. Здатність оцінювати дієвість наукового, аналітичного і методичного інструментарію для обґрунтування управлінських рішень у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

У результаті вивчення дисципліни «Фінансовий менеджмент» студенти досягнуть таких програмних результатів навчання:

ПР01. Використовувати фундаментальні закономірності розвитку фінансів, банківської справи та страхування у поєднанні з дослідницькими і управлінськими інструментами для здійснення професійної та наукової діяльності.

ПР03. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

ПР04. Відшукувати, обробляти, систематизувати та аналізувати інформацію, необхідну для вирішення професійних та наукових завдань в сфері фінансів, банківської справи та страхування.

ПР06. Доступно і аргументовано представляти результати досліджень усно і письмово, брати участь у фахових дискусіях.

ПР09. Застосовувати управлінські навички у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

ПР12. Обґрунтувати вибір варіантів управлінських рішень у сфері фінансів, банківської справи та страхування та оцінювати їх ефективність з урахуванням цілей, наявних обмежень, законодавчих та етичних аспектів.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ.	Сам. роб.	Конс.	*Форма контролю / Бали**
Змістовий модуль 1. Теоретичні та організаційні засади фандрайзингу						
Тема 1. Сутність, принципи та основні поняття фандрайзингу	13/14	1/0,5	1/0,5	10/10	1/1	О,Т,ДС/12 балів
Тема 2. Стан та перспективи розвитку фандрайзингу	13/14	1/0,5	1/0,5	10/12	1/1	О,Т,ДС/12 балів
Тема 3. Фандрайзингова діяльність та форми її підтримки	13/15	1/0,5	1/0,5	10/12	1/2	О,Т,ДС/12 балів
Тема 4. Особливості фондів та грантів	13/15,5	1/0,5	1/1	10/12	1/2	О,ДС,Т,К/12 балів
Разом за модулем 1	52/58,5	4/2	4/2,5	40/48	4/6	20 балів
Змістовий модуль 2. Практичні аспекти фандрайзингової діяльності						
Тема 5. Планування та вибір стратегії фандрайзингової діяльності	16/15,5	1/0,5	2/1	12/12	1/2	О,Т,ДС,К/12 балів
Тема 6. Методичні засади розробки інвестиційних проєктів у рамках фандрайзингу	18/15,5	2/0,5	3/1	12/12	1/2	О,Т,ДС,К/12 балів
Тема 7. Складання та реалізація бюджету проєкту.	18/15,5	2/0,5	3/1	12/12	1/2	О,Т,ДС,К/12 балів
Тема 8. Значення фандрайзингу під час війни	16/15	1/0,5	2/0,5	12/12	1/2	ДС/12 балів
Разом за модулем 2	68/61,5	6/2	10/3,5	48/48	4/8	20 балів
Написання та представлення проєкту	54 бали					
Додаткова наукова робота	6 балів					
Всього годин/Балів	120/120	10/6	14/4	88/96	8/14	100

Форма контролю*: О – опитування; Д – доповідь, ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач/кейсів, КМКР – комплексна модульна контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору тощо.

**Бали: поточне оцінювання проводиться за 12-бальною національною шкалою, що пропорційно переводиться за середньою поточною оцінкою.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1
Тема «СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ
ФАНДРАЙЗИНГУ»

Мета заняття: набуття теоретичних знань щодо особливостей проєктної діяльності та процесу фандрайзингу, сформуванню розуміння ролі Soft Skill та командної роботи для здійснення ефективного фандрайзингу

Питання для обговорення

1. Проєктна діяльність та фандрейзинг.
2. Soft Skill та командна робота: нестандартні рішення стандартних проблем

Рекомендована література [1, 6, 11, 13, 14, 18, 19, 20].

Ключові терміни та поняття: проєктна діяльність, фандрайзинг, грант, Soft Skill, командна робота, ефект Рінгельмана, МВА, піраміда Франкліна матриця Ейзенхауера, закон Парето, планування, розвиток команди за Брюсом Такеменом, бенефіціарій, донор, волонтер.

Навчальні завдання:

Тестові завдання

1. Професійна діяльність щодо мобілізації фінансових та інших ресурсів з різноманітних джерел для реалізації соціально значущих і науково-дослідних неприбуткових проєктів, яка вимагає спеціальних знань та навичок фандрайзера, що можуть вплинути на прийняття позитивного рішення донора називається:

- А) інвестування
- Б) фандрайзинг
- В) капіталовкладення
- Г) благодійність

2. Суб'єктами фандрайзингу виступають:

- А) громадські організації
- Б) прибуткові організації
- В) донори

Г) фандрайзери

3. Об'єктами фандрайзингу виступають

- А) громадські організації
- Б) неприбуткові організації
- В) донори
- Г) фандрайзери

4. Бенефіціарій – це:

А) це приватна особа чи організація (фонд, фундація), яка надає матеріальну, фінансову, організаційну або іншу допомогу неприбутковим організаціям

Б) фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада, що одержує допомогу від благодійних організацій та інших благодійників для задоволення цілей, на досягнення яких спрямований проєкт

В) особа, що за власним бажанням, добровільно бере участь у фандрайзинговій діяльності

Г) це ресурси (кошти, послуги, технічне забезпечення), які надаються шукачеві на безповоротній основі

5. Волонтер – це:

А) це приватна особа чи організація (фонд, фундація), яка надає матеріальну, фінансову, організаційну або іншу допомогу неприбутковим організаціям

Б) об'єкт проєкту, цільова група (або кілька груп), які серед інших груп найбільше потерпає від проблеми, на розв'язання якої спрямований проєкт

В) особа, що за власним бажанням, добровільно бере участь у фандрайзинговій діяльності

Г) це ресурси (кошти, послуги, технічне забезпечення), які надаються шукачеві на безповоротній основі

6. Донор – це

А) це приватна особа чи організація (фонд, фундація), яка надає матеріальну, фінансову, організаційну або іншу допомогу неприбутковим

організаціям на добровільній основі у вигляді грантів на реалізацію заявленого проєкту

Б) об'єкт проєкту, цільова група (або кілька груп), які серед інших груп найбільше потерпає від проблеми, на розв'язання якої спрямований проєкт

В) особа, що за власним бажанням, добровільно бере участь у фандрайзинговій діяльності

Г) це ресурси (кошти, послуги, технічне забезпечення), які надаються шукачеві на безповоротній основі.

7. Грант це –

А) це приватна особа чи організація (фонд, фундація), яка надає матеріальну, фінансову, організаційну або іншу допомогу неприбутковим організаціям

Б) об'єкт проєкту, цільова група (або кілька груп), які серед інших груп найбільше потерпає від проблеми, на розв'язання якої спрямований проєкт

В) особа, що за власним бажанням, добровільно бере участь у фандрайзинговій діяльності

Г) кошти, безоплатно передані дарувальником (фондом, корпорацією, урядовим закладом або приватною особою) некомерційній організації або приватній особі для виконання конкретної роботи

8. Благодійним внеском або пожертвою, яка не носить цільового характеру, надана юридичною або фізичною особою у грошовій або натуральній формах називають:

А) контрибуцією

Б) меценатством

В) спонсорством

Г) благодійністю

9. Добровільна особиста та/або майнова допомога, що не передбачає сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара

А) контрибуцією

Б) меценатством

В) спонсорством

Г) благодійністю

10. Юридична або фізична особа, яка надає на добровільній безприбутковій основі матеріальну підтримку благодійної діяльності з метою популяризації виключно свого імені, торгової марки тощо називають:

- А) меценатом
- Б) спонсором
- В) філантропом
- Г) донором

Методичні рекомендації до проведення практичного заняття

Проведення практичного заняття охоплює декілька етапів:

1. Оголошення теми та мети навчального заняття.
2. Перегляд відеоматеріалів «Що важливо в командній роботі?» та «Приклади командної роботи». Обговорення прикладів продуктивної та деструктивної роботи.
3. Робота в групах: «Командна робота: плюси та мінуси».
4. Обговорення питань, винесених на практичне заняття.
5. Виконання завдання «Пожирачі часу», «Піраміда Франкліна», «Матриця Ейзенхауера». Колективне обговорення.
6. Виконання тестових завдань.
7. Підбиття підсумків заняття, оцінювання результатів роботи студентів, пояснення змісту та методики виконання домашнього завдання.

Посилання на відео для обговорення:

«Приклади командної роботи»

1. Деструктивна робота

2. Ефективна робота

«Що важливо в командній роботі?»

Питання для самостійної роботи

1. Визначити сутність та зміст поняття «культиваци́я» донорів.
2. Опрацювати принципи фандрайзингу відповідно до Декларації етичних принципів фандрайзингу.
3. Охарактеризувати основні етичні стандарти, що регулюють фандрайзингову діяльність.
4. Назвати завдання та напрями фандрайзингової діяльності.
5. Надати визначення «дону́ру» та охарактеризувати їх види.
6. В чому полягає сутність основного циклу роботи з донорами?
7. Які риси професійного фандрайзера?
8. Назвати правила успішного фандрайзингу.
9. Перелічити помилки фандрайзингу, яких необхідно уникати при проведенні фандрайзингової діяльності.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема «СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФАНДРАЙЗИНГУ»

Мета заняття: закріплення теоретичного матеріалу, формування розуміння способів використання інструментів фандрайзингу, визначені ролі благодійності для реалізації проєктів, сформувані в студентів бачення майбутнього проєкту.

Питання для обговорення

1. Історія фандрайзингу в Україні.
2. Досвід фандрайзингу за кордоном (країна на вибір).
3. З'ясувати можливості застосування ІТ-технологій та роль PRтехнологій в фандрайзинговій діяльності.
4. Проблеми розвитку благодійності в Україні.
5. Перспективи розвитку фандрайзингу в Україні.

6. Обговорити дані анкетування та визначитися із напрямком, сферою застосування та тематикою вашого проєкту (методом мозкового штурму).

Рекомендована література [13; 19; 23]

Ключові терміни та поняття: ІТ-технології, PRтехнології, благодійність, благодійний фонд, Fellowships.

Навчальні завдання:

Тестові завдання

1. Стратегічні цілі монетарної політики включають:

- а) стабілізація цін;
- б) стабілізація зайнятості;
- в) врівноваження процентної ставки;
- г) вплив на прибуток банків.

1. Зі скільком етапів умовно складається історія розвитку благодійності і фандрайзингу в Україні?

- А) 6
- Б) 5
- В) 4
- Г) 3

2. Благодійність як соціальне явище вперше проявилася в Україні в часи...

- А) Київської Русі
- Б) первіснообщинного ладу
- В) «золотої доби»
- Г) ХХ столітті

3. Серед наведених нижче постатей вибрати найвідоміших благодійників ІХ–ХХ ст.

- А) І. Скоропадський
- Б) Г. Галаган
- В) Д. Трощинський
- Г) К. Острозький

4. В якому році було створено Благодійний фонд Віктора Пінчука?

- А) 2003
- Б) 2004
- В) 2005
- Г) 2006

5. В якій країні світу фандрайзинг набув найбільшого масштабу?

- А) Ірландія
- Б) Австралія
- В) США
- Г) Франція

6. В якому разі надається фінансова допомога під назвою *Fellowships*?

- А) заявник дійсно потребує матеріальної підтримки для навчання
- Б) виділяються на основі попередніх досягнень студента, поточних навчальних показників та для представників певних груп (групи виділяються, виходячи з різних ознак: наприклад, етнічних, релігійних та ін.)
- В) надаються старшокурсникам, що встигли визначитися з майбутньою спеціалізацією у відносно вузькій і конкретній області і коли їх навчання вже виглядає більше як наукова робота (подібно до українських аспірантур)
- Г) всі відповіді вірні

7. Розмістити країни за порядком спадання у світовому рейтингу благодійності?

- А) США
- Б) Австралія
- В) Ірландія
- Г) Нова Зеландія

8. У якому році була створена Австралійська спілка фандрайзерів (*ASF*)?

- А) 1972
- Б) 1968
- В) 1985
- Г) 1975

9. Який вид благодійності в Новій Зеландії переважає відповідно до світового рейтингу благодійності за 2011 р.?

- А) Грошові пожертви
- Б) Волонтерство
- В) Допомога нужденним
- Г) Приватні пожертви

10. Яка приблизна кількість грантодавчих установ діяла у Великій Британії у 2011 р.?

- А) 1000
- Б) 3500
- В) 6000
- Г) 900

Методичні рекомендації до проведення практичного заняття

Проведення практичного заняття охоплює декілька етапів:

1. Оголошення теми та мети навчального заняття.
2. Перевірка засвоєння матеріалу шляхом опитування (експрес-опитування).
3. Виконання тестових завдань.
4. Підбиття підсумків заняття, оцінювання результатів роботи студентів, пояснення змісту та методики виконання домашнього завдання.

Питання для самостійної роботи

1. Досвід та місце фандрайзингу в США.
2. Характеристику фандрайзингової діяльності в Ірландії.
3. Характеристика фандрайзингової діяльності в Австралії, Новій Зеландії.
4. Дати коротку характеристику фандрайзингової діяльності в Великобританії.
5. Назвати можливості фандрайзингу в мережі Інтернет.

Тематика рефератів за темою:

1. Роль та місце фандрайзингу у сучасному світі.
2. Досвід фандрайзингових організацій у закордонних країнах (країна на вибір студента).

3. Історія розвитку благодійної та фандрайзингової діяльності у закордонних країнах (країна на вибір студента).
4. Фонд Дж. Сороса.
5. Видатні меценати та спонсори України. Загальний огляд сьогодення.
6. Видатні меценати та спонсори України (діячі на вибір студента)

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема «ФАНДРАЙЗИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ФОРМИ ЇЇ ПІДТРИМКИ»

Мета заняття: ознайомлення з нормативно-правовою базою благодійної діяльності в Україні, формування розуміння інструментів фандрайзингу та вміння обрати найоптимальніші для реалізації власного проєкту.

Питання для обговорення

1. Законодавча база благодійної діяльності в Україні.
2. Види ресурсів для реалізації проєктів та джерела їх залучення.
3. Форми підтримки проєктів в Україні та їх особливості.
4. Діючі інструменти фандрайзингу в Україні та в іноземних країнах.
5. Визначити та обґрунтувати види та джерела ресурсів, форми підтримки та інструменти фандрайзингу, що будуть найоптимальніші для вашого проєкту.

Рекомендована література [2, 3, 4, 5, 12].

Ключові терміни та поняття: ресурси фандрайзингу, інструменти фандрайзингу, некомерційні та громадські організації

Тестові завдання

1. Основними законодавчими актами у сфері фандрайзингу в Україні можна вважати:

- А) акти, які регламентують діяльність громадських організацій
- Б) ЗУ «Про акціонерні товариства»
- В) ЗУ «Про неприбуткові організації»
- Г) немає правильної відповіді

2. До інтелектуальних ресурсів відносять:

- А) рівень професійних компетенцій співробітників і добровольців, методичні розробки, авторські методики, ідеї
- Б) партнерські проєкти, робочі контакти, особисті зв'язки
- В) бази даних, джерела інформації; символічні: моральна підтримка від впливових людей та організацій
- Г) всі відповіді правильні

3. Грантовий фандрайзинг це:

- а. діяльність по забезпеченню як фінансових, так і інших матеріальних засобів, необхідних для реалізації некомерційних проєктів через одержання разової підтримки від спеціальних благодійних фондів, бізнесових структур, окремих фізичних осіб
- б. система заходів з пошуку фінансових засобів, необхідних для реалізації некомерційних проєктів через одержання цільового фінансування в рамках установлених конкурсних програм
- с. співпраця з донорами відносно здобуття грантів
- д. немає правильної відповіді

4. Закон України «Про благодійництво і благодійні організації» визначає:

- А) правові, організаційні, соціальні засади отримання, надання, оформлення, розподілу і контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги та сприяє гласності і прозорості цього процесу
- Б) визначає загальні засади благодійної діяльності в Україні, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, спрямованих на розвиток благодійної діяльності, утвердження гуманізму і милосердя, забезпечує сприятливі умови для утворення і діяльності благодійних організацій
- В) порядок оподаткування організацій, які надають або отримують благодійну допомогу, визначають об'єкти, базу та ставки оподаткування, перелік неоподатковуваних та звільнених від оподаткування операцій, особливості оподаткування благодійної допомоги тощо
- Г) загальні засади фандрайзингу, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, спрямованих на розвиток благодійної діяльності, утвердження гуманізму і милосердя, гарантує державну підтримку її учасникам

5. Закон України «Про гуманітарну допомогу» визначає:

А) порядок оподаткування організацій, які надають або отримують благодійну допомогу, визначають об'єкти, базу та ставки оподаткування, перелік неоподатковуваних та звільнених від оподаткування операцій, особливості оподаткування благодійної допомоги тощо

Б) відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні

В) правові, організаційні, соціальні засади отримання, надання, оформлення, розподілу і контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги та сприяє гласності і прозорості цього процесу

Г) загальні засади благодійництва, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, спрямованих на розвиток благодійної діяльності, утвердження гуманізму і милосердя, гарантує державну підтримку її учасникам

6. Закон України «Про волонтерську діяльність» регулює:

А) порядок оподаткування організацій, які надають або отримують благодійну допомогу, визначають об'єкти, базу та ставки оподаткування, перелік неоподатковуваних та звільнених від оподаткування операцій, особливості оподаткування благодійної допомоги тощо

Б) правові, організаційні, соціальні засади отримання, надання, оформлення, розподілу і контролю за цільовим

В) загальні засади благодійництва, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, спрямованих на розвиток благодійної діяльності, утвердження гуманізму і милосердя, гарантує державну підтримку її учасникам

Г) відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні

7. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств»:

А) відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні

Б) порядок оподаткування організацій, які надають або отримують благодійну допомогу, визначають об'єкти, базу та ставки оподаткування, перелік неоподатковуваних та звільнених від оподаткування операцій, особливості оподаткування благодійної допомоги тощо

В) правові, організаційні, соціальні засади отримання, надання, оформлення, розподілу і контролю за цільовим

Г) загальні засади благодійництва, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, спрямованих на розвиток благодійної діяльності, утвердження гуманізму і милосердя, гарантує державну підтримку її учасникам

8. *Неприбуткові організації називаються:*

- А) організаціями демократичного суспільства (ОДС)
- Б) організаціями громадянського суспільства (ОГС)
- В) неприбутковими соціальними організаціями (НСО)
- Г) неприбутковими відкритими організаціями (НВО)

9. *Найпоширенішими формами благодійництва є:*

- А) проведення благодійних заходів та акцій по збору коштів
- Б) пожертвування та вкладення спонсорів меценатство та спонсорство
- В) створення малих підприємств, кооперативів, акціонерних товариств з метою доходів від власної комерційної діяльності та участь у державних та регіональних цільових програмах
- Г) правильна відповідь відсутня

10. *Колективна співпраця людей, які добровільно об'єднують свої гроші або інші ресурси разом, як правило через Інтернет, щоб підтримати зусилля інших людей або організацій – це:*

- А) ендавмент
- Б) бенчмаркінг
- В) фандрайзинг
- Г) краудфандинг

Методичні рекомендації до проведення практичного заняття

Проведення практичного заняття охоплює декілька етапів:

1. Оголошення теми та мети навчального заняття.
2. Перевірка засвоєння матеріалу шляхом опитування (експрес-опитування).
3. Ознайомлення з Законами України «Про благодійництво», «Про волонтерство», основні положення ЗУ
4. Виконання тестових завдань.
5. Підбиття підсумків заняття, оцінювання результатів роботи студентів, пояснення змісту та методики виконання домашнього завдання.

Питання для самостійної роботи

1. Назвати основні положення Закону України «Про благодійництво та благодійні організації».
2. Розкрити роль та проаналізувати Закон України «Про волонтерство».
3. Навести основні положення, що визначають Закони України «Про оподаткування прибутку підприємств» та «Про податок на додану вартість» відносно благодійних організацій.
4. Розкрити роль фандрайзингу в діяльності неприбуткових підприємств.
5. Визначити сутність та охарактеризувати організації громадянського суспільства.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема «ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДІВ ТА ГРАТОВИХ ПРОГРАМ»

Мета заняття: закріплення теоретичного матеріалу, формування розуміння ключових критеріїв пошуку програм, фондів та грантів для реалізації власних проєктів.

Питання для обговорення

1. Особливості пошуку грантів в Україні.
2. Практика співпраці закордонних фондів в Україні.
3. Критерії відбору програм, фондів та грантів для вашого проєкту.
4. Переглянути вітчизняні та закордонні сайти на пошук грантів.
5. Здійснити пошук діючих конкурсів за допомогою Інтернет-ресурсів для вашого проєкту

Рекомендована література [2, 3, 4, 5, 12].

Ключові терміни та поняття: фонди, гранти, грантодавчі установи, благодійні фонди.

Навчальні завдання:

Тестові завдання

1. В законі України «Про благодійництво та благодійні організації» зазначено, що «благодійні організації можуть утворюватися в таких організаційно-правових формах:

- А) членська благодійна організація
- Б) благодійний фонд
- В) ліги
- Г) всі відповіді вірні

2. Фонд – це

А) сума коштів, заощаджених або приготованих для виконання конкретних визначених цілей і завдань

Б) державні установи різних країн, міжнародні організації, приватні благодійні фонди, комерційні структури, релігійні, наукові та інші громадські некомерційні організації, які володіють первинним капіталом, та надають підтримку або допомогу в благодійній діяльності, що приносить користь громадськості

В) один з учасників фондового ринку

Г) неурядова неприбуткова структура, котра має свій засновницький фонд, та керується радою опікунів чи директорів, яка створена для служіння загальному добробуту

3. Грантові програми бувають

- А) разові
- Б) циклічні
- В) постійні
- Г) всі відповіді вірні

4. Грант – це

А) цільова фінансова дотація, що надається вченим на проведення наукових досліджень

Б) безоплатна цільова субсидія, що надається на конкурсній основі організації, ініціативній групі або індивідуальній особі для реалізації заявленого проекту в тій чи іншій сфері діяльності

В) грошові або інші засоби, що передаються громадянами та юридичними особами (в т.ч. іноземними), а також міжнародними організаціями для проведення конкретних наукових досліджень, розробки законопроектів, підготовки кадрів та інших цілей на умовах, передбачених надавачем

Г) всі відповіді вірні

5. *Фундація – це*

А) сума коштів, заощаджених або приготованих для виконання конкретних визначених цілей і завдань

Б) державні установи різних країн, міжнародні організації, приватні благодійні фонди, комерційні структури, релігійні, наукові та інші громадські некомерційні організації, які володіють первинним капіталом, та надають підтримку або допомогу в благодійній діяльності

В) неурядова неприбуткова структура, котра має свій засновницький фонд, та керується радою опікунів чи директорів, яка створена для служіння загальному добробуту

Г) всі відповіді вірні

6. *Благодійна допомога, яка надається неприбутковим організаціям на підтримку їх основної діяльності, забезпечення стабільності і розвитку називається*

А) грантом загальної підтримки

Б) початковим грантом

В) капітальним грантом

Г) корпоративним грантом

7. *Благодійна допомога, яка надається на капітальні витрати неприбуткової організації називається*

А) грантом загальної підтримки

Б) початковим грантом

В) капітальним грантом

Г) корпоративним грантом

8. *Благодійна допомога, яка передбачає обов'язкове залучення додаткових джерел фінансування називається*

А) підтримуючий грант

Б) початковим грантом

В) грант з частковим фінансування

Г) корпоративним грантом

9. *Благодійна допомога, яка надається неприбутковій організації в розмірі, що дорівнює статутному фонду організації, але виплачується по частинах називається*

- А) перспективним грантом
- Б) початковим грантом
- В) грант з частковим фінансування
- Г) корпоративним грантом

10. *Благодійна допомога, яка становить певний відсоток від необхідної неприбутковій організації суми з метою її стимулювання до подальшого звернення до донорів називається*

- А) перспективним грантом
- Б) початковим грантом
- В) грант з частковим фінансування
- Г) стимулюючим грантом

Методичні рекомендації до проведення практичного заняття

Проведення практичного заняття охоплює декілька етапів:

1. Оголошення теми та мети навчального заняття.
2. Перевірка засвоєння матеріалу шляхом опитування (експрес-опитування) та обговорення.
3. Ознайомлення з Інтернет-ресурсами для пошуку грантів (н-д, «Ресурсний центр Гурт», «Громадський простір» та ін.).
4. Виконання індивідуального завдання: знайти актуальну проектну пропозицію, яка цікава для Вас. Чому Ви обрали саме цю пропозицію. Обгрунтуйте.
5. Виконання тестових завдань.
6. Підбиття підсумків заняття, оцінювання результатів роботи студентів, пояснення змісту та методики виконання домашнього завдання.

Питання для самостійної роботи

1. Розкрити переваги та недоліки грантів
2. Особливості діяльності зарубіжних фондів.
3. Умови отримання грантів за кордоном

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема 5 «ПЛАНУВАННЯ ТА ВИБІР СТРАТЕГІЇ ФАНДРАЙЗИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Мета заняття: закріплення теоретичного матеріалу, формування вміння окреслити проблематику проекту, правильно сформулювати мету та завдання, отримати навички використання інструментів оцінки проектів.

Питання для обговорення

- 1 Основні етапи фандрайзингової діяльності.
2. Формулювання мети та завдань проекту.
3. Визначення методів та етапів досягнення мети і завдань проекту, очікуваних результатів
4. Логічна схема проекту, план проекту та інструменти його оцінки

Рекомендована література [2, 4, 5, 11, 12, 14].

Ключові терміни та поняття: планування, проблеми проекту, мета проекту, завдання проекту, інструменти оцінки проекту, 7START, SMART, SWOT, ієрархічна структура цілей, діаграма Ганта.

Навчальні завдання:

Тестові завдання

1. Етап фандрайзингу – вибір методів проведення фандрайзингу; встановлення відповідальності за проведення фандрайзингу; виділення коштів на реалізацію фандрайзингу – це:

- А) реалізація
- Б) аналіз
- В) планування
- Г) контроль

2. Подяка спонсорам та їх залучення до нових пожертв у майбутньому це:

- А) опікунство
- Б) клопотання
- В) ідентифікація

Г) подяка

3. Решітка пожертв:

А) допомагає визначити найкрупнішого та найдоступнішого донора для конкретної організації

Б) залежить від масштабів даного проєкту фандрайзингу та кола можливих донорів, з якими буде проводитися робота

В) ілюструє взаємозв'язок між характеристиками потенційних пожертв і найбільш ефективними техніками звернення, а також дає наглядний приклад – чим крупніша допомога, тим більш особистою повинна бути стратегія звернення

Г) всі відповіді вірні

4. Цей метод збору даних може бути досить корисним, якщо потрібно висвітлити різні, можливо альтернативні позиції стосовно піднятих проблем та шляхів їх вирішення:

А) фокус-група (фокусоване групове інтерв'ю)

Б) спостереження

В) анкетування

Г) немає правильної відповіді

5. Зміни, поліпшення ситуації, які відбуваються крок за кроком в міру реалізації проєкту – це:

А) мета проєкту

Б) завдання проєкту

В) методи діяльності

Г) очікувані результати

6. Обґрунтована передача доручень системи і їх відповідність потребам громади:

А) вимірність

Б) гідність

В) адекватність

Г) чіткість

7. Можливими методами фандрайзингової діяльності є:

А) інформаційно-освітні програми (заходи, пов'язані з підвищенням рівня інформованості учасників проєкту)

Б) програми формування мотивації і навичок (мотиваційна діяльність, пов'язана з консультуванням і інформованістю; підготовка і розповсюдження мотиваційних матеріалів)

В) програми з залученням до участі клієнтів проєкту і спеціалістів зацікавлених організацій

Г) всі відповіді вірні

8. Метод вивчення повідомлень засобів масової інформації:

А) дає змогу визначити офіційні передумови, умови і параметри впровадження проєкту.

Б) метод збору інформації, який більш доцільно використовувати у природних умовах реалізації проєкту і здійснювати його систематично

В) неефективний

Г) застосовується для з'ясування рівня інформованості громадськості та громадську думку щодо проблеми, з якою пов'язаний проєкт.

9. Існує два основних види розгляду заявок фондами:

А) конкурсний та неконкурсний

Б) поточний та перспективний

В) поточний та конкурсний

Г) загальний та профільний

10. Короткий, не більше 1 сторінки, виклад проєкту, в якому повторюються всі частини повної заявки – це:

А) вступ

Б) супровідний лист

В) резюме

Г) анотація

11. Візитною карткою проєкту служить:

А) супровідний лист

Б) резюме

В) титульний лист

Г) анотація

12. Частина заявки, де міститься інформація про організацію-заявницю та тих, хто її підтримує:

А) вступ

Б) резюме

В) анотація

Г) супровідний лист

13. Найбільшу частину листа-запиту займає:

- А) бюджет проєкту
- Б) мета та завдання проєкту
- В) опис результатів проєкту
- Г) опис проєкту

14. В даний час відбувається заміна автобіографії, прийнятої у вітчизняному документообігу, на західний варіант:

- А) супровідний лист
- Б) резюме
- В) анотація
- Г) рекомендаційний лист

15. Лист від колег, спеціалістів, в яких дається характеристика здібностей заявника, ступінь знайомства з рекомендованим, характеристика професійних якостей, опис здібностей, особисті якості – це:

- А) супровідний лист
- Б) резюме
- В) лист підтримки
- Г) рекомендаційний лист

16. При якому розгляді заявок існує можливість доопрацювання проєктів у випадках якщо фонд зацікавлений у проєкті і по деяких незначних аспектах потрібне доопрацювання:

- А) поточному
- Б) конкурсному
- В) профільному
- Г) загальному

17. Спонсори, які надають допомогу товарами або послугами:

- А) інформаційні спонсори і бартерні спонсори
- Б) генеральний та офіційний спонсори
- В) титульні спонсори
- Г) спонсори-учасники

Методичні рекомендації до проведення практичного заняття

Проведення практичного заняття охоплює декілька етапів:

1. Оголошення теми та мети навчального заняття.
2. Перевірка засвоєння матеріалу шляхом опитування (експрес-опитування).
3. Виконання тестових завдань.
4. Написання заявки проєкту

5. Підбиття підсумків заняття, оцінювання результатів роботи студентів, пояснення змісту та методики виконання домашнього завдання.

Питання для самостійної роботи

1. «Життєвий цикл проєкту» або «Схема NAOMIE».
2. Розглянути етапи підготовки резюме.
3. Принципи написання автобіографії.
4. Особливості складання рекомендаційних листів тощо.
5. Скласти лист-запит.
6. Скласти типову повну заявку.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема «МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ У РАМКАХ ФАНДРАЙЗИНГУ»

Мета заняття: здобуття знань про проєкт та організаційно-методичні засади його розробки. Отримання навиків оцінювання проблем та потреб для розробки проєкту, пошуку шляхів розв'язання проблеми.

Питання для обговорення

1. Визначення цільової групи проєкту. Матриця оцінювання стейкхолдерів.
2. Внутрішній та зовнішній аналіз даних. Пошук джерел коштів, їх визначення, визначення їх потенціалу.

Рекомендована література [2, 4, 5, 11, 12, 14].

Ключові терміни та поняття: матриця стейкхолдерів, цільова група, проєктна заявка.

Навчальні завдання:

Тестові завдання

1. Метод вивчення повідомлень засобів масової інформації:
  - А) дає змогу визначити офіційні передумови, умови і параметри впровадження проєкту.
  - Б) метод збору інформації, який більш доцільно використовувати у природних умовах реалізації проєкту і здійснювати його систематично
  - В) неефективний

Г) застосовується для з'ясування рівня інформованості громадськості та громадську думку щодо проблеми, з якою пов'язаний проєкт.

2. Існує два основних види розгляду заявок фондами:

- А) конкурсний та неконкурсний
- Б) поточний та перспективний
- В) поточний та конкурсний
- Г) загальний та профільний

3. Короткий, не більше 1 сторінки, виклад проєкту, в якому повторюються всі частини повної заявки – це:

- А) вступ
- Б) супровідний лист
- В) резюме
- Г) анотація

4. Візитною карткою проєкту служить:

- А) супровідний лист
- Б) резюме
- В) титульний лист
- Г) анотація

5. Частина заявки, де міститься інформація про організацію-заявницю та тих, хто її підтримує:

- А) вступ
- Б) резюме
- В) анотація
- Г) супровідний лист

6. Найбільшу частину листа-запиту займає:

- А) бюджет проєкту
- Б) мета та завдання проєкту
- В) опис результатів проєкту
- Г) опис проєкту

7. В даний час відбувається заміна автобіографії, прийнятої у вітчизняному документообігу, на західний варіант:

- А) супровідний лист
- Б) резюме
- В) анотація

Г) рекомендаційний лист

8. Лист від колег, спеціалістів, в яких дається характеристика здібностей заявника, ступінь знайомства з рекомендованим, характеристика професійних якостей, опис здібностей, особисті якості – це:

- А) супровідний лист
- Б) резюме
- В) лист підтримки
- Г) рекомендаційний лист

Методичні рекомендації до проведення практичного заняття

Проведення практичного заняття охоплює декілька етапів:

1. Оголошення теми та мети навчального заняття.
2. Перевірка засвоєння матеріалу шляхом опитування (експрес-опитування).
4. Виконання тестових завдань.
5. Підбиття підсумків заняття, оцінювання результатів роботи студентів, пояснення змісту та методики виконання домашнього завдання.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

Тема «ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТУ ПРОЄКТУ»

Мета заняття: здобуття знань про практичні аспекти розробки проєкту та підготовки проєктної заявки на залучення фінансування. Отримання навиків визначення мети та завдань проєкту, опису життєвого циклу проєкту, стейкхолдерів; навиків застосування методичного інструментарію для оцінювання проєктів, складання бюджету проєкту

Питання для обговорення

1. З'ясувати основні статті видатків бюджету проєкту.
2. Навчитися складати бюджет проєкту.
3. Визначити види звітності, які необхідно подавати донорам у процесі реалізації проєкту.

Рекомендована література [2, 4, 5, 11, 12, 14].

Ключові терміни та поняття: бюджет проекту, донор, статті видатків, звітність.

Навчальні завдання:

Тестові завдання

1. Найчастіше, бюджет складається з трьох розділів:

- А) «оплата праці або індивідуальна фінансова підтримка»; «основні прямі витрати»; «непрямі витрати».
- Б) «основні прямі витрати»; «основні непрямі витрати»; «загальновиробничі витрати»
- В) «оплата праці або індивідуальна фінансова підтримка»; «основні прямі витрати»; «загальновиробничі витрати»
- Г) «пряма заробітна плата», «загальновиробничі витрати», «інші прямі витрати»

2. Розділ «Бюджет» складається:

- А) під час написання самого проекту
- Б) до написання самого проекту с. після написання самого проекту
- В) немає принципового значення, коли складається «Бюджет»

3. Згідно Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» визначено, що звітність перед донором є:

- А) необов'язковою умовою реалізації проекту
- Б) обов'язковою умовою реалізації проекту
- В) звітність може бути часткова

4. Здійснювати подяку за отриману пожертву рекомендовано через:

- А) через 5 днів після отримання пожертви.
- Б) на наступний день після отримання пожертви.
- В) 1 місяць після отримання пожертви.
- Г) 1–2 тижні з часу отримання пожертви.

5. Гнучке визнання (distinctive) – це:

- А) визнання, яке передбачає надіслання донору простого листаподяки або зазначити донорів у публікаціях або на веб-сайтах

Б) визнання, яке не передбачає змін правила для конкретних обставин та окремих ситуацій В) програма визнання, що унікальна лише для певної організації (наприклад, присвоєння імен, рівнів, рангів спонсорам).

Г) визнання, що заохочує донорів та інших людей жертвувати і якомога більше звичайного

6. Благодійне визнання (beneficial) – це:

А) визнання, яке не передбачає змін правила для конкретних обставин та окремих ситуацій Б) визнання, яке передбачає надіслання донору простого листаподяки або зазначити донорів у публікаціях або на веб-сайтах

В) визнання, що заохочує донорів та інших людей жертвувати і якомога більше звичайного

Г) програма визнання, що унікальна лише для певної організації (наприклад, присвоєння імен, рівнів, рангів спонсорам)

7. Адекватне визнання (appropriate) – це:

А) визнання, яке не передбачає змін правила для конкретних обставин та окремих ситуацій

Б) визнання, що заохочує донорів та інших людей жертвувати і якомога більше звичайного

В) визнання, яке передбачає надіслання донору простого листаподяки або зазначити донорів у публікаціях або на веб-сайтах;

Г) програма визнання, що унікальна лише для певної організації

8. Визнання витримане в визначених рамках (consistent) – це:

a. визнання, яке передбачає надіслання донору простого листаподяки або зазначити донорів у публікаціях або на веб-сайтах;

b. програма визнання, що унікальна лише для певної організації

c. визнання, яке не передбачає змін правила для конкретних обставин та окремих ситуацій d. визнання, що заохочує донорів та інших людей жертвувати і якомога більше звичайного

9. Заключним етапом планування фандрайзингової діяльності є:

a. оцінка результатів та моніторинг проекту

- b. складання бюджету та розрахунку показників ефективності виконання бюджету
- c. оцінка якості складання проєкту
- d. написання висновків та пропозицій до проєкту

10. Інструментом оцінювання ефективності реалізації проєкту є:

- a. краудфандинг
- b. ендавмент
- c. моніторинг
- d. бенчмаркінг

Методичні рекомендації до проведення практичного заняття

Проведення практичного заняття охоплює декілька етапів:

- 1. Оголошення теми та мети навчального заняття.
- 2. Перевірка засвоєння матеріалу шляхом опитування (експрес-опитування).
- 4. Виконання тестових завдань.
- 5. Підбиття підсумків заняття, оцінювання результатів роботи студентів, пояснення змісту та методики виконання домашнього завдання.

Питання для самостійної роботи

- 1. Визначити сутність бюджету проєкту та основних вимог до його написання?
- 2. Назвати основні розділи та статті витрат, які найчастіше вимагаються фондами.
- 3. Які є критерії оцінки бюджету?
- 4. Яким чином здійснюється контроль над дотриманням бюджету?
- 5. Окреслити роль звітності перед донором.
- 6. Охарактеризувати процес здійснення подяки донору.
- 7. Назвати заходи направлені на подяку.
- 8. Розкрити значення розвитку проєкту після закінчення фінансування.
- 9. З'ясувати роль оцінки результатів проєкту.
- 10. Розкрити сутність моніторингу проєкту.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

Тема «ЗНАЧЕННЯ ФАНДРАЙЗИНГУ ПІД ЧАС ВІЙНИ»

Мета заняття: здобуття знань про застосування фандрайзингу для залучення ресурсів для відновлення України в умовах воєнної агресії росії, вивчення сфер діяльності, на які активно оголошуються конкурси та гранти.

Питання для обговорення

1. Фандрайзинг в Україні до та після 24 лютого 2022 року: чи є відмінності
2. Фандрайзинг як інструмент відновлення України в умовах воєнного та пост воєнного стану.

Методичні рекомендації до проведення практичного заняття

Проведення практичного заняття охоплює декілька етапів:

1. Оголошення теми та мети навчального заняття.
2. Обговорення питань винесених на практичне заняття.
3. Підбиття підсумків заняття, оцінювання результатів роботи студентів.

Рекомендована література [21,22,24].

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Бенефіціар (набувач благодійної допомоги) – фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада, що одержує допомогу від благодійних організацій та інших благодійників для задоволення цілей, на досягнення яких спрямований проект.

Благодійна діяльність – добровільна особиста та/або майнова допомога, що не передбачає сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара.

Благодійний грант – допомога у формі коштів чи інших валютних цінностей, яка має бути використана бенефіціаром протягом строку, визначеного благодійником.

Благодійник – дієздатна фізична особа або юридична особа приватного права, яка добровільно здійснює один чи кілька видів благодійної діяльності; Благодійницький фандрайзинг – діяльність по забезпеченню як фінансових, так і інших матеріальних засобів, необхідних для реалізації некомерційних проектів через одержання разової підтримки від спеціальних благодійних фондаций, бізнесових структур, окремих фізичних осіб.

Благодійність – добровільна безкорислива пожертва фізичних та юридичних осіб у поданні набувачам матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги; специфічними формами благодійництва є меценатство, спонсорство і волонтерська діяльність.

Волонтерська діяльність – добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги.

Грант – це ресурси (кошти, послуги, технічне забезпечення), які надаються шукачеві на безповоротній основі. В поняття грант входить також цільова субсидія, яка надається на конкурсній основі для реалізації заявленого проекту в тій чи іншій сфері діяльності.

Гранти в натуральній формі – благодійна допомога, яка надається неприбутковим організаціям у вигляді матеріальних цінностей, а не грошових коштів.

Гранти з частковим фінансуванням – благодійна допомога, яка передбачає обов'язкове залучення додаткових джерел фінансування (інші донорські організації або власні кошти неприбуткової організації)

Гранти загальної підтримки – благодійна допомога, яка надається неприбутковим організаціям на підтримку їх основної діяльності, забезпечення стабільності і розвитку.

Гранти на програми або проекти – благодійна допомога, яка надається для реалізації конкретного проекту або програми. Грантовий фандрайзинг – це система заходів з пошуку фінансових засобів, необхідних для реалізації некомерційних проектів через одержання цільового фінансування в рамках установлених конкурсних програм.

Грантодавець – приватна особа або організація, що розглядає заявку на грант та надає їх.

Громадська організація є видом суспільної самоорганізації (громадян та/або юридичних осіб), що створюється з метою реалізації суспільних інтересів у визначеній статуті сфері, галузі чи секторі діяльності, а також задоволення і захисту законних спільних інтересів своїх членів. Громадські організації є неприбутковими.

Державні донори – державні установи, які отримують кошти з бюджету своєї держави. Наприклад, Агентство по міжнародному розвитку США (USAID); Інформаційне Агентство США (USIA), Національний інститут здоров'я США та інші. Це найбільш бюрократичні і вимогливі донори.

Донори (об'єкти фандрайзингу) – це міжнародні організації, державні установи, комерційні структури, громадські некомерційні організації (релігійні, наукові тощо), приватні благодійні фонди або приватні особи, що надають громадянам та неприбутковим організаціям на некомерційній безповоротній основі необхідні додаткові ресурси різного виду, на цілі, які спрямовані в цілому на благо усього суспільства.

Завдання проекту – це засоби поліпшення описаної у постановці проблеми ситуації. Завдання повинні бути максимально конкретизованими, реалістичними та досяжними.

Заявка (син. аплікація, application – англ., bewerbung – нем.) – письмове звернення до грантодавчої організації, фонду з проханням про виділення гранту (комерційна фірма складає аналог – бізнес-план).

Заявник (aplicants – анг.) (претендент, аплікант, шукач) – це особа, ініційована група або організація, які шукають певні ресурси для здійснення діяльності, реалізації проекту шляхом звернення (подачі пропозицій на фінансування) до донорської організації. Звернення, клопотання, прохання – це найвідповідальніший

етап фандрайзингової діяльності і є безпосереднім проханням допомоги у донора. Ендавмент (endaument) – сума коштів або вартість іншого майна, призначених для інвестування або капіталізації на визначений термін, та пасивні доходи від такого інвестування або капіталізації, призначені для використання у благодійній діяльності в порядку, визначеному благодійниками або уповноваженими ними особами.

Краудсорсинг – делегування конкретних функцій невизначеному колу осіб. Вирішення суспільно значущих проблем здійснюється за допомогою участі великої кількості добровольців, які частіше координують свої дії засобами інформаційних технологій.

Краудфандинг – це колективна співпраця людей, які добровільно об'єднують свої кошти або інші ресурси разом, як правило через Інтернет, щоб підтримати зусилля інших людей або організацій.

Культивація – планування екстенсивної програми залучення та мотивування потенційних донорів до організації з метою отримання від них допомоги.

Лист-запит – це міні-заявка, як правило, на 2–3 сторінках, де викладено інформацію про необхідну суму коштів; організацію, включаючи історію, поточні та виконані проекти, структуру; короткий опис проекту, який повинен бути профінансований; бюджет організації та бюджет проекту; копія реєстраційного документу організації-заявниці.

Некомерційна (неприбуткова) організація – організація, що не має за основну мету своєї діяльності отримання прибутку і не розподіляє отриманий прибуток між учасниками. Некомерційний (неприбутковий) проект – комплекс запланованих заходів, об'єднаних спільними завданнями, які мають за мету досягнення соціально значимого ефекту, а не отримання прибутку. Очікувані результати проекту – це опис очікуваних змін в суспільстві (цільовій групі), в навколишньому середовищі або конкретній ситуації, які відбудуться в результаті реалізації проекту. Перспективні гранти – благодійна допомога, яка надається неприбутковій організації в розмірі, що дорівнює статутному фонду організації, але виплачується по частинах (частка виплати дорівнює сумі прибутків які отримала б організація за рік, якщо б статутний внесок був зроблений одноразово). Повна заявка – це основний документ, в якому повноцінно та різнобічного розкривається суть, актуальність проекту, опис заявника, мета та завдання проекту, методи їх досягнення, відповідальна особа, очікувані результати, бюджет проекту, обґрунтування його реалізації тощо. Посередницькі гранти – благодійна допомога,

яка надається спонсором для проведення соціально-орієнтованої політики від його імені. Початкові гранти – благодійна допомога, яка надається неприбутковим організаціям на початковому етапі їх розвитку з метою забезпечення їх стабільності та розвитку; або гранти на створення нових організацій (нових напрямків у рамках діючої організації)

Приватні донори – це приватні особи, приватні фонди та комерційні організації, які надають кошти у вигляді пожертвувань. Як правило, вимоги до оформлення заявки та звітності у приватних донорів менш жорсткі.

PR (public relations) – зв'язки з громадськістю – це вміння співробітників громадської організації будувати потрібні відносини з потрібними людьми і групами осіб.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій О.Я. Посібник з фандрейзингу для бізнес-об'єднань: посібник. К.: 2017. 168 с.
2. Бабій О.Я. Фандрайзинг для новачків: з чого почати отримувати гранти для своєї громади. Фактор. 2017. №5. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2017/may/issue-5/article-27472.html>
3. Бабій О.Я., Петрик О.В., Скорохода М.Р. Гранти 2017. Каталог донорських організацій: навч.-практичний посібник. Бурштин: Клуб сталого бізнесу, 2017. 89 с.
4. Боднарчук І. Фандрайзинг як система пошуку джерел фінансування для громадських організацій: український та зарубіжний досвід. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2014/fandrajzynch-yak-systema-poshuku-dzherel-finansuvannyadlya-hromadskyh-orhanizatsij-ukrajinskyj-ta-zarubizhnyj-dosvid/>
5. Волосович С. В., Василенко А. В. Краудфандінг як інноваційний метод фінансування проєктів. Modern Economics. 2017. №4. С.13-19
6. Дзуліт З. П., Стасів Н. В., Моторнюк У. І. Джерела фінансування фандрайзингу та пріоритетні напрями його реалізації в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2018. № 899. С. 85-90.
7. Кобзарев О. Фандрейзинг: навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 84 с.
8. Кулініч О.В., Ткачов Д.С. Соціальне проєктування та грантрайтинг. Х.: Управління інноваційного розвитку та іміджевих проєктів, 2018. 42 с.
9. Ресурсний центр ГУРТ: Портал суспільно активних громадян URL: <https://gurt.org.ua/>
10. Офіційний сайт Fundraising INFO.com. Режим доступу: <http://www.fundraisinginfo.com/> – Заголовок з екрану.
11. Офіційний сайт Fundraising Ireland. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fundraisingireland.ie/> – Заголовок з екрану.
12. Офіційний сайт Grantstation. Режим доступу: <http://www.grantstation.com/> – Заголовок з екрану.

13. Офіційний сайт Guidestar. Режим доступу: <http://www.guidestar.com/> – Заголовок з екрану.
14. Офіційний сайт Philanthropy Australia. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.philanthropy.org.au> – Заголовок з екрану.
15. Офіційний сайт Philanthropy New Zeland. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.philanthropy.org.nz/> – Заголовок з екрану
16. Офіційний сайт Європейської фандрайзингової асоціації <http://www.efanet.eu/>.
17. Офіційний сайт Українського форуму благодійників [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://ufb.org.ua/>.– Заголовок з екрану.
18. Офіційний сайт Центру філантропії [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.philanthropy.org.ua/>.– Заголовок з екрану.
19. Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (INTERNATIONAL RESOURCE & EXCHANGES BOARD) IREX URL: <https://www.irex.org/project/ukraine-rapid-response-fund>
20. Соколова А.М. Механізм управління фандрайзинговою діяльністю організацій громадянського суспільства: сутність та структура. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2016. № 2 (74). С. 108-115.
21. Теслюк С.А. Фандрейзинг в Україні в умовах війни. XVI Міжнародна науково-практична конференція «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень». 17 травня 2022 р. С.299-301.
22. Теслюк С. А., Матвійчук Н. М., Демчук Н.В. Краудфандинг як сучасний спосіб фінансування: проблеми та перспективи його розвитку в Україні. Економіка та суспільство. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1183>
23. Чернявська О. В., Соколова А. М. Фандрайзинг: навч. посіб. 2-е вид., з доопрац. та допов. К.: Алерта, 2015. 272 с.
24. Фандрейзинг під час війни: де шукати гроші га культурні та креативні проекти. URL: <https://vctr.media/ua/fandrejzyng-pid-chas-vijny-de-shukaty-groshi-na-kulturni-ta-kreatyvni-proyekty-149896/>
25. Toal R. Fundraising Essentials: Creating the perfect fundraising mix for your NGO URL: <http://www.fundsforngos.org/free-resources-for-ngos/fundraising-essentialscreating-perfect-fundraising-mix-ngo/>.

26. Why fundraising should be central to your CSR Strategy? 2014. URL:
<http://blog.justgiving.com/why-fundraising-should-be-central-to-your-corporate-social-responsibility-strategy>
27. Lake R. Angel Investing vs. Crowdfunding: How to Raise Money for Your Startup?.2016. URL:
<https://www.investopedia.com/articles/investing/010416/angel-investing-vs-crowdfunding-how-raise-money-your-startup.asp>

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Додаток А

IREX

PROJECT PROPOSAL ПРОЄКТНА ПРОПОЗИЦІЯ

**For the RFA on the partner to implement Introduction to
Entrepreneurship Program under USAID UNITY Program**

**На конкурс з пошуку партнера на реалізацію програми
«Вступ до підприємництва»
у програмі USAID «Мріємо та діємо»**

**Applicant's information/
Інформація про організацію-заявника**

Legal name of the organization/ Повна назва організації-заявника	
Legal address / Юридична адреса організації-заявника	
Telephone/ Контактний телефон організації-заявника	
E-mail/ Електронна пошта організації-заявника	
Full names of the partner-organizations if application is submitted by a consortium/ Повні назви організацій- партнерів, у випадку, якщо заявка подається консорціумом	
Total funding under the project / Загальний бюджет проекту	USD/ дол. США
Project duration/ Тривалість реалізації проекту	12 months (Dec 2021 – Dec 2022)/12 місяців (12.2021 – 12.2022)
Head of the organization (Name, title)/ Керівник організації-заявника (ПІБ, посада керівника організації згідно зі статутом)	
Project manager's name / Прізвище, ім'я менеджера/ки проекту	

Approved by:

Підписи засвідчують:

I certify that to the best of my knowledge and belief the data above are correct, and signatures also certify that the individuals specified in this project proposal agree to the provision and processing of personal data within the project activities and in accordance with the Law of Ukraine "On Personal Data Protection".

Правдивість інформації, що надається у даній заявці. Підписи також засвідчують згоду фізичних осіб, які зазначені в цій проектній пропозиції, на надання та обробку персональних даних в рамках діяльності проекту і відповідно до Закону України «Про захист персональних даних».

Head of Organization
signature/

Підпис керівника
організації:

Head of Organization name/
ПІБ Керівника організації:

Date/
Дата:

**1. Information on the Applicant's activity /
Інформація про діяльність організації-заявника**

1. Main organization's activities/ Головні види діяльності вашої організації:	
2. Geography of organization's activity/ Географія діяльності (вказіть наявні відокремлені підрозділи):	
3. Number of people employed in the organization (for the last 6 months). Add CVs for key personnel you propose for this project/ Кількість людей, що долучена до забезпечення функціонування організації/організацій (за останні пів року). Додайте резюме ключового персоналу, які будуть залучені до цього проекту:	
4. Number of trainers/facilitators in the organization (if available). Add CVs for those you propose for this project / Кількість тренерів/фасилітаторів в організації/й (за наявності). Додайте резюме тих, кого ви пропонуєте залучити до цього проекту:	
5. Please describe the role of each organization if you submit an application from a consortium of organizations/ Опишіть зони відповідальності кожної організації (якщо подається в консорціумі):	
6. Please describe the successfully implemented programs on entrepreneurship for youth for the last three years/ Опишіть успішно реалізовані програми у сфері підприємництва для молоді за останні 3 роки:	

Title of Project/ Назва проекту	Target Audience/ Цільова аудиторія	Project Results/ Опис результату	Grant Amount/ Сума гранту, USD	Donor's Name/ Назва донора

7. Describe experience in implementation and development of the interactive educational programs, mentorship or consulting for the last three years. Add links to sample developed materials / Опишіть досвід у проведенні та розробці інтерактивних навчальних програм, наданні пост-тренінгового наставництва та/або консультування за останні 3 роки. Додайте посилання на розроблені програми:	
8. Can you extend the geography of your organization's activity (include the UNITY target regions and increase the project's team)? / Чи можете ви розширити географію діяльності (включити цільові області програми «Мріємо та діємо» та збільшити команду проекту)?	

2. Project Proposal /Проектна пропозиція

1. *How should a successful educational program on entrepreneurship look like in your opinion?
Якою має бути ефективна навчальна програма з підприємництва, на Вашу думку?*

2. *Describe, how you can adapt the educational program for different age groups/
Опишіть, яким чином ви бачите адаптацію навчальної програми для різних вікових когорт.*

3. *Please describe your approaches when implementing the entrepreneurship program for youth in smaller hromadas. /
Опишіть, будь ласка, ваші підходи до впровадження навчальної програми з підприємництва для молоді у невеликих громадах.*

4. *Describe, what skills young entrepreneurs should have? /
Опишіть будь ласка, якими навичками повинні володіти молоді підприємці?*

5. *How do you plan to ensure equal access to education, opportunities and information for different categories of young people, especially for young people from underrepresented communities (national and religious communities, people with disabilities, LGBT community, young people in difficult life circumstances, etc.) and socially vulnerable categories of youth? /*

Яким чином ви плануєте забезпечити рівний доступ до навчання, можливостей та інформації для різних категорій молоді, насамперед для молоді з недостатньо представлених спільнот (національні та релігійні спільноти, люди з інвалідністю, ЛГБТ спільнота, молоді люди в складних життєвих обставинах и т.д.) та соціально вразливих категорій молоді?

6. *Describe your experience of performing the activity according to the principle "Do no harm" approach, if any. Indicate how you plan to use this approach in the UNITY program. /*

Опишіть ваш досвід виконання діяльності за принципом підходу «Не нашкодь» (Do no harm), якщо такий був. Зазначте, як ви плануєте використовувати цей підхід в рамках програми «Мріємо та діємо»

7. *Please describe the requirements for trainers and mentors of the entrepreneurship curriculum./*

Опишіть, будь ласка, вимоги до тренерів та менторів навчальної програми з підприємництва.

8. *Please describe your approach to providing the required number of trainers in local communities. /*

Опишіть, будь ласка, ваш підхід до забезпечення необхідної кількості тренерів в територіальних громадах

9. *Please describe what results you think will be a successful achievement of the project objectives. /
Опишіть, будь ласка, які результати, на Вашу думку, будуть успішним досягненням цілей проєкту.*

10. *Identify potential risks that may interfere with the project and methods to minimize them. /
Зазначте потенційні ризики, які можуть завадити виконати проєкт, та методи їхньої мінімізації.*

Potential Risks/Потенційні ризики	Risks mitigation/Методи мінімізації ризиків

11. *In the table below, indicate the three indicators that you consider appropriate to measure the results of the project /
В таблиці нижче зазначте три індикатори, які ви вважаєте доцільними для вимірювання результатів проєкту.*

Project objective/ Мета проєкту	Indicator description/ Назва індикатора	Measurement unit/ Одиниця виміру	Disaggregation (gender, age, etc.)/ Розбивка (стать, вік і т.д.)	Collection method/ Метод збору	Reporting frequency/ Частота звітності

12. *Please answer the questions below with “Yes” or “No” /
Надайте відповідь «Так» чи «Ні» на запитання, надані нижче.*

1) Do you guarantee the implementation of the project activities in accordance with the deadlines in the terms of the competition and the schedule of the project presented below? / Чи гарантуєте ви виконання діяльності проєкту згідно із встановленим термінами в умовах конкурсу та графіку проєкту, представленого нижче:	Yes/Так ☐ No/Ні ☐
2) Are you ready to make personal visits to communities in the nine target areas of the project, if necessary? / Чи готові ви виконувати особисті візити в громади в шести цільових областях проєкту, у разі такої необхідності?	Yes/Так ☐ No/Ні ☐

<p>3) Are you ready to be trained in the programs and methods of the program "Dream and act" and plan project activities and activities in accordance with them?/ Чи готові ви пройти навчання програм та методик програми «Мріємо та діємо» та спланувати активності та заходи проєкту відповідно до них?</p>	<p>Yes/Так ☐</p> <p>No/Hi ☐</p>
<p>– If “No” please indicate the reason/Якщо «Ні», зазначте причину:</p>	
<p>4) Do you confirm that the information provided in the project proposal is true? / Чи підтверджуєте ви, що інформація, представлена в пропозиції відповідає дійсності?</p>	<p>Yes/Так ☐</p> <p>No/Hi ☐</p>

3. Implementation plan / Графік проєкту

** an orange color indicates an example of how to mark the deadlines for project activities on a monthly basis. Please adjust the schedule according to the activities of your project /
помаранчевим кольором позначено приклад того, як відмічати терміни виконання заходів проєкту щомісячно. Будь ласка, адаптуйте графік відповідно до діяльності вашого бачення виконання проєкту.*

Project Activities/ Опис запланованої діяльності по проєкту:	M12	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7
Getting familiar with the IREX policies and processes / Ознайомлення з політиками і процедурами IREX								
Objective 1/Задача 1								
1.1.								
1.2.								
1.3.								
Objective 2/Задача 2								
2.1.								
2.2.								
2.3.								
2.4.								
Objective 3/Задача 3								
3.1.								
3.2.								

NAME OF Project

Participants

№	Expense Items	Price Calculation			Expected contribution (Grant)	Contribution of your organization and other Sources	Total Expenses
		Price in UAH per 1 item/hour etc.	Number of items/people	Number of hours/times			
1	Fees / Honorarium	UAH	people	hours	UAH	UAH	UAH
1	Project Manager (8 hours per week, 12 months)				0		0
2	Master Trainer, holding trainings (6 hours for every master trainer in 50 educational establishments)				0		0
3	Trainer, lecturer Dr.hab, MBA, Prof. Pedagogical University of Krakow				0		0
4	Master Trainer, supervision, consultation, practical training (6 hours for every master trainer in 50 educational establishments)				0		0
5	Moderator, workshop (6 hours per week, 12 months)				0		0
6	Experts, workshop (6 hours per week, 12 months)				0		0
7	Media Specialist, clipmaker, photo, video, design of printed products (4 hours per week, 12 months)				0		0
8	Journalist, highlighting the project implementation through media: magazines, social networks, website (5 hours per week, 12 months)					0	0
9	Office Manager (5 hours per week, 12 months)					0	0
10	Project Accountant (4 hours per week, 12 months)					0	0

	Subtotal			0	0	0	0
2	Transportation / habitation	Price for 1 km/ticket/ per diem, UAH	Number of items/car/ people	Distance, km / day	UAH	UAH	UAH
1	Auto Transport Services (training trips/ 50 educational establishments)					0	0
2	Ticket for conference (Uzhhorod) 046 D Lysychansk - Uzhhorod, 045 L Uzhhorod - Lysychansk				0		0
3	Ticket for conference (Odesa) 046 D Lysychansk - Kharkiv, 045 L Kharkiv - Lysychansk 007 O Kharkiv - Odesa, 008 Odesa - Kharkiv				0		0
4	Odesa Hotel Villa Pinia (5 days)				0		0
5	Uzhhorod Praha Hotel (5 days)				0		0
6	Per diem allowance (Uzhhorod)				0		0
7	Per diem allowance (Odesa)				0		0
	Subtotal				0	0	0
3	Food	UAH / 1	Number of people	Number of coffee breaks	UAH	UAH	UAH
1	Coffee breaks (trainings/50 educational establishments)				0		0
2	Coffee breaks (conferences/3 educational establishments)					0	0
3	Coffee breaks (workshop)					0	0
4	Coffee breaks (conference in Odesa, Uzhhorod, Sievierodonetsk)					0	0
	Subtotal				0	0	0
4	Rent	UAH / 1	number	hours	UAH	UAH	UAH
1	In-Service Teacher Training Institute, workshop, conference (projector, conference hall, office equipment) (288 hours/workshop, 6 hours/conferences)					0	0
2	Educational establishments: schools, gymnasia, lyceums (conference hall)					0	0
3	Projector for trainings					0	0
	Subtotal				0	0	0
5	Administrative expenses	UAH / 1	items		UAH	UAH	UAH
1	Set of pens (for training participants)				0		0
2	Badge (for training participants)				0		0
3	Folder (for training participants)				0		0
4	Notepads (for training participants)				0		0

5	Flipchart paper (for trainings, workshops and conferences)				0		0
6	Stickers (for trainings)				0		0
7	Photo paper for certificates (for training participants) (1 pack, density 230, 50 sheets)				0		0
8	Fabric sticky wall (for trainings)				0		0
9	Spray for Sticky Wall (for trainings)				0		0
10	Set of markers (4 colours) (for trainings)					15	15
11	Paper (A-4)					0	0
	Subtotal				0	15	15
6	Publications, PR, Advertising	UAH / 1	items		UAH	UAH	UAH
1	Certificates of participants (print)					0	0
2	Poster printing, seminar agenda, conderence agenda					0	0
3	Project banner (210cm*90cm)				0		0
	Subtotal			0	0	0	0
	Total				0	15	15

Навчально-методичне електронне видання

Теслюк Софія Анатоліївна

ФАНДРАЙЗИНГ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТІВ

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ВИКОНАННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

Обсяг 2,17 обл.-вид. арк.